

Ograniczniki ETITEC A ETI Polam do napowietrznych sieci nn

Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikom zagadnień ochrony przeciwprzebieciowej realizowanej w warunkach napowietrznych sieci nn przez ograniczniki klasy A instalowane począwszy od transformatora SN/nn, poprzez całą sieć rozdzielczą nn, a skończywszy na przyłączach napowietrznych budynków.

W dostępnej literaturze fachowej można znaleźć wiele artykułów nt. wielostopniowej ochrony przeciwprzebieciowej w obiektach, natomiast stosunkowo mało jest informacji odnośnie pierwszego stopnia ochrony, jakimi są ograniczniki klasy A.

W nazewnictwie fachowym, nadal funkcjonuje podział ograniczników na klasy A, B, C, D, który występuje w normach niemieckich

DIN/VDE. Ograniczniki przepięć ETITEC A (rys. 1), oznaczone jako klasa A, przeznaczone są do ochrony linii elektroenergetycznych napowietrznych i transformatorów. Charakteryzuje je znamionowy (I_n) i graniczny (I_{max}) prąd wyładowczy o kształcie 8/20 μ s. Odpowiada to zagrożeniu, jakie stwarzają wyładowania atmosferyczne w sąsiedztwie linii napowietrznych lub bezpośredniemu wyładowaniu w linię w znacznej odległości od miejsca,

w którym są zainstalowane ograniczniki przepięć klasy A. Niestety podczas bezpośredniego wyładowania w instalację odgromową zewnętrzną lub w linię napowietrzną w sąsiedztwie układu ograniczników dochodzą do nich prądy o wartościach znacznie przewyższających ich wytrzymałość udarową. Następuje zniszczenie ograniczników i do obiektu wnika destruktcyjne udary o nieograniczonych wartościach. Również

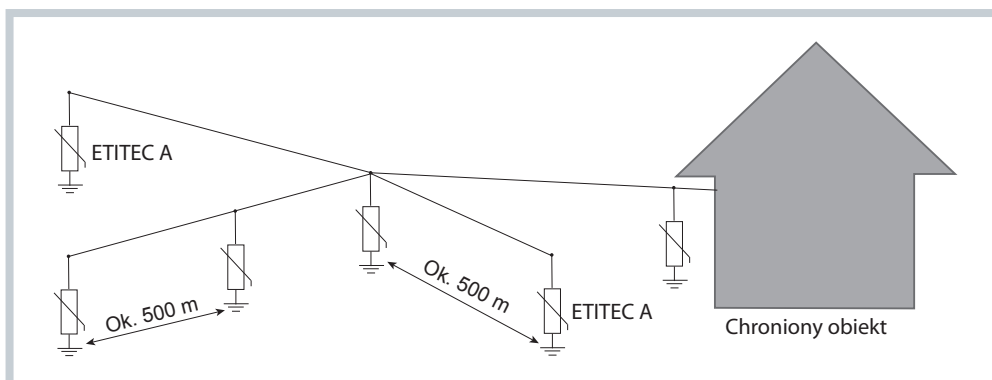
Podczas bezpośredniego wyładowania w instalację odgromową zewnętrzną lub w linię napowietrzną w sąsiedztwie układu ograniczników dochodzą do nich prądy o wartościach znacznie przewyższających ich wytrzymałość udarową.

Rys. 1. Ogranicznik przepięć ETITEC A-O z odłącznikiem

Rys. 2. Ogranicznik przepięć ETITEC A bez odłącznika

Rys. 3. Rozmieszczenie ograniczników przepięć ETITEC A w sieci napowietrznej niskiego napięcia

W ramach wielostopniowej ochrony przeciwprzepięciowej obiektu, jako pierwszy stopień celowe jest zainstalowanie ogranicznika napowietrznego klasy A.

wielkie zagrożenie występuje we wnętrzu obiektu zasilanego z krótkiej linii kablowej.

W ramach wielostopniowej ochrony przeciwprzepięciowej obiektu, jako pierwszy stopień celowe jest zainstalowanie ogranicznika napowietrznego klasy A (rys. 1, 2). Zatem analiza założeń do ochrony przeciwprzepięciowej powinna uwzględniać także ten stopień, tym bardziej że oferta ograniczników przepięć dla takich zastosowań jest systematycznie uzupełniana o coraz to nowsze rozwiązania i zabezpieczenia o lepszych parametrach. Zastosowanie ograniczników klasy A znacząco poprawia warunki pracy sieci niskiego napięcia i umożliwia harmonijną współpracę ochrony przeciwprzepięciowej wielostopniowej na dalszych stopniach (ograniczniki klasy B, C...).

Podczas projektowania ochrony przeciwprzepięciowej sieci elektroenergetycznej o napięciu poniżej 1000 V należy poprawnie dobrać i rozmieścić ograniczniki klasy A, chroniące przed przepięciami: linie napowietrzne, urządzenia stacji rozdzielczej i instalacje elektryczne w chronionym obiekcie budowlanym. W liniach sieci rozdzielczej ograniczniki przepięć klasy A należy instalować:

- na końcu każdego odcinka linii napowietrznej;
- w miejscach, gdzie linia napowietrzna przechodzi w linię kablową;

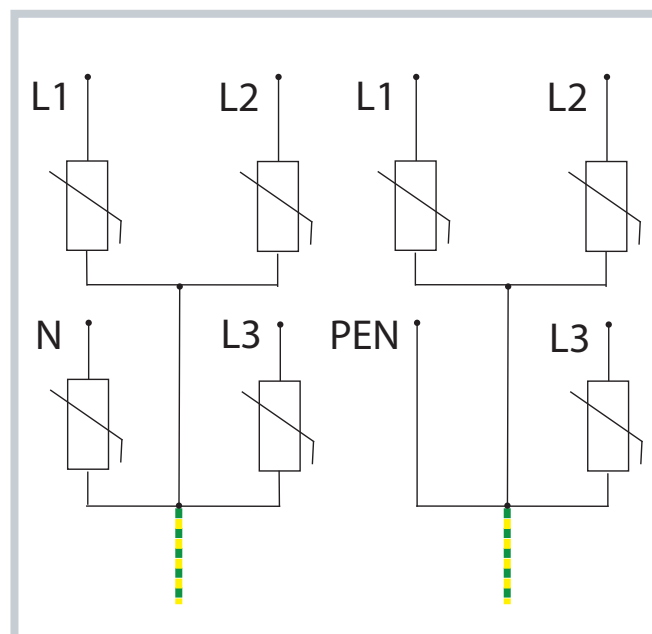
- na liniach zasilających instalacje odbiorcze w obiektach budowlanych. W takim przypadku ograniczniki klasy A należy instalować na słupie linii elektroenergetycznej położonym najbliżej budynku lub w pobliżu izolatorów naściennych na zewnątrz budynku w miejscu wprowadzenia instalacji do wnętrza budynku;

- po stronie niskiego napięcia transformatorów, które chronione są ogranicznikami przepięć po stronie wysokiego napięcia. Maksymalna odległość pomiędzy zainstalowanymi ogranicznikami przepięć powinna wynosić ok. 500 m (rys. 3). Na terenach, gdzie odnotowuje się dużą liczbę dni burzowych, zalecany jest odstęp ok. 300 m.

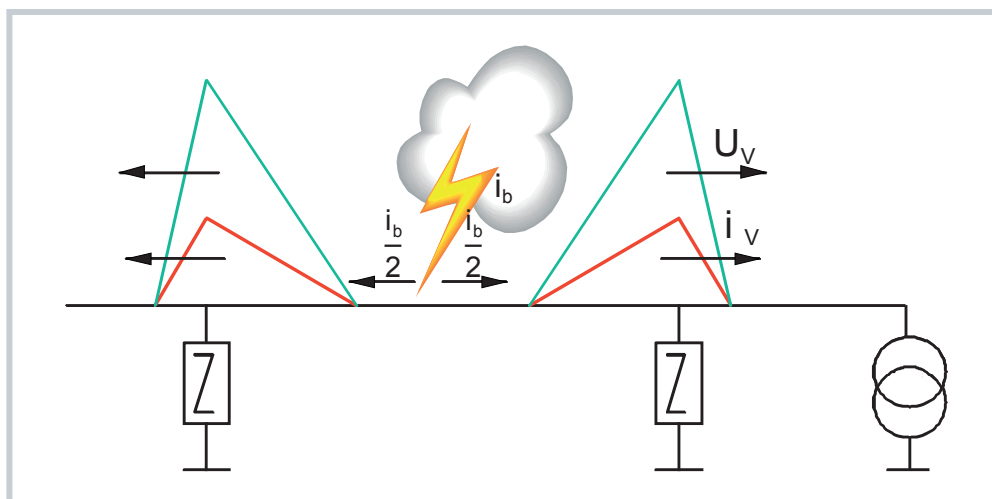
W zależności od konfiguracji sieci niskiego napięcia ograniczniki przepięć klasy A montuje się jak na rys. 4.

Jednym z najgroźniejszych przypadków jest bezpośrednie wyładowanie atmosferyczne w przewody napowietrznej linii elektroenergetycznej. Aby w sposób przybliżony ocenić takie zagrożenie przepięciowe, można przyjąć, że wyładowanie trafiające w linię to jest źródło prądowe i_b włączone do przewodu linii napowietrznej (rys. 5). Ponieważ prąd piorunowy rozplywa się w tym przypadku w obie strony, do rozważań należy wziąć pod uwagę wartość prądu udarowego $i_b/2$.

Zakładając, że wartość impedancji falowej Z przewodu linii napowietrznej wynosi ok. 400Ω , przy rozplywie prądu udarowego wystąpi napięcie $U = Z \times i_b/2$. Przykładowo dla prądu piorunowego o wartości szczytowej $I = 20 \text{ kA}$ i impedancji falowej $Z = 400 \Omega$ otrzymuje się napięcie $U = 4000 \text{ kV}$. Ograniczona wytrzymałość udarowa izolatorów wsporczych linii powoduje, że w rzeczywistych liniach napowietrznych przy przepięciu niższym niż 4000 kV dochodzi na izolatorze do przeskoku, po którym poziom napięcia pomiędzy przewodem a ziemią zależy

Rys. 4. Układy połączeń ograniczników ETITEC A na słupie linii napowietrznej

Rys. 5. Bezpośrednie wyładowanie w linię napowietrzną – symulacja

od spadku napięcia, spowodowanego indukcyjnością przewodu i rezystancją uziemienia słupa, na którym wystąpił przeskok.

- napięciowy poziom ochrony U_p ;
- znamionowy prąd wyładowczy I_n (8/20);
- maksymalny prąd wyładowczy I_{max} (8/20).

Tablica 1. Dobór napięcia pracy ciągłej U_c ograniczników ETITEC A w zależności od typu sieci i sposobu podłączenia ogranicznika

Układ sieci i sposób podłączenia	TN-S	TN-C	TNC-S	TT	IT
Pomiędzy fazą (L1,L2,L3) a przewodem PEN lub PE oraz N [V]	280	280	280	280	500
Pomiędzy fazami L1, L2, L3 [V]	500	500	500	500	500

Dobór ograniczników ETITEC A do warunków sieciowych

Prawidłowy dobór ograniczników przepięć powinien uwzględniać przynajmniej podstawowe parametry, jakimi są:

- napięcie trwałej pracy U_c ;

Napięcie trwałej pracy U_c

Napięcie trwałej pracy U_c jest to największa wartość skuteczna napięcia zmiennego lub największa wartość napięcia stałego, które może być przyłożone w sposób ciągły do ogranicznika. Napięcie U_c ograniczników przepięć montowanych pomiędzy fazą a przewodem neutralny N powinno spełniać warunek :

$$U_c \geq 1,1 U_m/\sqrt{3}$$

gdzie U_m jest najwyższym napięciem sieci.

W układach sieci TN lub TT przy montażu ograniczników przepięć pomiędzy fazą L a przewodem neutralnym N oraz przewodem neutralnym a ziemią, należy stosować ograniczniki przepięć o napięciu trwałej pracy $U_c=280$ V. Natomiast przy montażu ograniczników przepięć pomiędzy fazy, napięcie trwałej pracy U_c powinno spełniać następujący warunek:

$$U_c \geq 1,1 U_m.$$

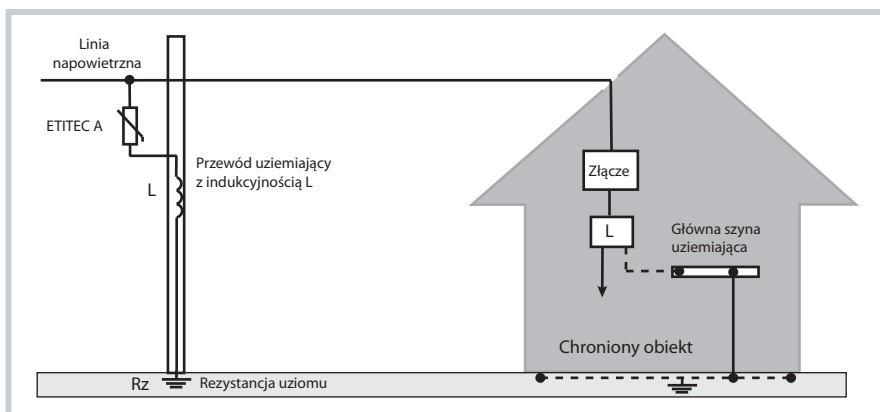
Ograniczniki przepięć o napięciu trwałej pracy $U_c=500$ V należy montować w systemach TT, TN – ochrona faza-faza, oraz w systemie IT przy ochronie faza-przewód neutralny i faza-faza (tablica 1).

Napięciowy poziom ochrony U_p

Napięciowy poziom ochrony U_p jest parametrem charakteryzującym działanie ogranicznika w zakresie skuteczności ograniczania napięcia na jego zaciskach przy przepływie prądu wyładowczego I_n . Jest to wartość podawana przez producenta. Poziom ochrony ograniczników przepięć w praktyce wyznaczany jest poprzez sprawdzenie stosunku napięciowego poziomu ochrony

Tablica 2. Podstawowe parametry ograniczników przepięć nn ETITEC A

Parametry techniczne	ETITEC A ETITEC A-O 280/5	ETITEC A ETITEC A-O 500/5	ETITEC A ETITEC A-O 660/5	ETITEC A ETITEC A-O 280/10	ETITEC A ETITEC A-O 500/10	ETITEC A ETITEC A-O 660/10	ETITEC A ETITEC A-O 280/15	ETITEC A ETITEC A-O 500/15	ETITEC A ETITEC A-O 660/15
Napięcie pracy ciągłej U_c (V)	280	500	660	280	500	660	280	500	660
Znamionowy prąd wyładowczy I_n (kA)	5	5	5	10	10	10	15	15	15
Maksymalny prąd wyładowczy I_{max} (kA)	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Poziom ochrony U_p przy prądzie I_n (kA)	950	1500	1750	950	1500	1750	1600	2000	2200
Zakres temperatur pracy (°C)	Od -40 do 80								
Wyposażenie w odłącznik	nie/tak	nie/tak	nie/tak	nie/tak	nie/tak	nie/tak	tak	tak	tak

Rys. 6. Schemat połączenia ogranicznika ETITEC A na słupie linii napowietrznej

U_p do napięcia trwałej pracy U_c . Im ten iloraz jest mniejszy, tym zakres ochrony izolacji zabezpieczanych urządzeń jest większy. Jeżeli wymagany poziom ochrony nie może być osiągnięty przez zastosowanie pojedynczego ogranicznika przepięć, należy zastosować dodatkowe układy ograniczników.

Znamionowy prąd wyładowczy I_n

Znamionowy prąd wyładowczy I_n to wartość szczytowa prądu o kształcie $8/20 \mu s$ płynącego przez ogranicznik. Jest on używany do klasyfikacji ogranicznika w próbach klasy II. Średnia wartość prądów pochodzących od wyładowań atmosferycznych wynosi ok. 30 kA. Przy uderzeniu pioruna w linię napowietrzną, prąd ten rozplynie się w trzech fazach (nie-

jednokrotnie w czterech przewodach) w obu kierunkach. Z pewnym przybliżeniem można przyjąć, że prąd płynący przez ogranicznik będzie wynosił:

$$I_n = I/6$$

gdzie I – wartość prądu piorunowego. Wtedy prąd płynący przez ogranicznik wyniesie:

$$I_n = 30 \text{ kA} / 6 = 5 \text{ kA}$$

Z powyższego wynika, że ogranicznik przepięć o znamionowym prądzie wyładowczym $I_n = 5 \text{ kA}$ i $I_{max} = 10 \text{ kA}$ dostatecznie zabez-

Rys. 7. Ograniczniki przepięć ETITEC A zainstalowane na linii napowietrznej nn

Tablica 3. Zestawienie wersji zacisków liniowych stosowanych w ogranicznikach przepięć ETITEC A

Zestawienie	Typ zacisku liniowego	Zastosowanie
	Zacisk metalowy odporny na korozję	Linie napowietrzne z przewodami „gołymi”
	Zacisk podwójny, obustronnie przebijający izolację	Linie napowietrzne z przewodami izolowanymi. Przeznaczony do realizacji przyłączy napowietrznych z przewodami izolowanymi. Może pracować jako zacisk pojedynczy. Przekroje przewodów do 95 mm ² . Moment dokręcania – 22 Nm
	Zacisk podwójny, jednostronnie przebijający izolację	Linie napowietrzne z przewodami izolowanymi. Przeznaczony do realizacji przyłączy napowietrznych z przewodami izolowanymi. Może pracować jako zacisk pojedynczy. Przekroje przewodów do 95 mm ² . Moment dokręcania – 22 Nm
	Wypust w formie przewodu ASXSn 16 mm ² o długości 600 mm	Dostosowany do pracy w liniach napowietrznych z przewodami izolowanymi z większością podwójnych zacisków przebijających (np. ERICO, ENSTO, MALICO)

piecza sieć niskiego napięcia lub transformator. Na terenach gdzie występuje większa częstotliwość dni burzowych zalecane jest stosowanie ograniczników przepięć o prądzie wyładowczym $I_n = 10 \text{ kA}$ i $I_{\text{max}} = 15 \text{ kA}$.

Maksymalny prąd wyładowczy I_{max}

Maksymalny prąd wyładowczy I_{max} to wartość szczytowa prądu o kształcie 8/20 μs płynącego przez ogranicznik i wartości zgodnie z sekwencją próby działania dla klasy II. Dobór tego parametru jest w zasadzie sprawą wtórną, ponieważ wynika on z doboru parametru I_n . Ograniczniki ETITEC A cechują się prądem I_{max} na poziomie 40 kA.

charakterystycznej czerwonej części;

- odłącza od uziemienia ogranicznik przepięć przeznaczony do wymiany, zapobiegając trwałemu zwarciu doziemnemu w przypadku uszkodzenia jego elementu warystorowego.

Połączenia ograniczników przepięć do montażu na linię napowietrzną powinny być zgodne z powszechnie dostępnymi wytycznymi zawartymi w dokumencie wydanym przez PTPIREE (Polskie Towarzystwo Przesyłu i Rozdziału Energii Elektrycznej) „Ochrona sieci elektroenergetycznych od przepięć – wskazówki wykonawcze” Poznań 1999 r. Przekroje przewodów łączących ogranicznik z przewodami roboczymi i uziemieniem nie powinny być mniejsze niż 10 mm² (Cu) i 16 mm² (Al), przy czym odcinki przewodów powinny być możliwie jak najkrótsze z uwagi na możliwość powstania dużych spadków napięcia przy przepływie prądu wyładowczego.

Ograniczniki ETITEC A instalowane na liniach zaleca się lokalizować w miejscach uziemienia przewodu ochronnego PE lub przewodu ochronno-neutralnego PEN. W innych przypadkach należy wykonać uziom, z którym należy połączyć przewodem uziemiającym zacisk uziomowy ogranicznika. Rezystancja uziemienia ograniczników przepięć ETITEC A nie powinna być większa niż 10 Ω . ■

inż. Roman Kłopotcki
ETI Połam Sp. z o.o., Pułtusk

Przykład oznaczenia katalogowego ograniczników ETITEC A

